

Arkadiankatu 7
00100 Helsinki
puh +385 40 3521 486
s-posti: info@iprinfo.com
www.iprinfo.com



IPR UNIVERSITY CENTER
Immateriaalioikeusinstituutti

Liikenne- ja viestintäministeriö
kirjaamo@lvm.fi ja maija.ronka@lvm.fi

Viite: luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi datan hyödyntämisestä
liiketoiminnassa - massadatan ja mydatan strategiset linjaukset ja toimet
(LVM/1996/13/2015)

IPR UNIVERSITY CENTERIN LAUSUNTO

Yleistä

Digitaalisten markkinoiden kehittyminen on EU:n ja erityisesti Suomen talouden kilpailukyvyn kannalta ensiarvoisen tärkeää. Valtiovallan tulisi lainsäädännöllä ja muilla käytettävissään olevilla keinoilla pyrkiä edistämään Suomen kilpailukykyä niin EU:n sisämarkkinoilla kuin maailmanlaajuisesti edistämällä digitaalisia markkinoita. Suurten tietoaisteistojen saaminen laajempaan hyötykäyttöön sekä massadatan analysoimisen ja hyödyntämisen osaamisen lisääminen luonnoksessa esitetyn mukaisesti on osa tätä digitaalisten markkinoiden kehittymistä ja erittäin kannatettavaa. Samalla on kuitenkin nähtävä, että massadatan hyödyntämiseen liittyy vaikeita oikeudellisia kysymyksiä niin aineettomien oikeuksien (tekijänoikeus, tietokantasuoja, tavaramerkit), liikesalaisuuksien kuin yksityisyyden ja henkilötietojen suojankin näkökulmasta. Luonnoksessa valtioneuvoston periaatepäätökseksi näitä näkökulmia on tuotu esiin kattavasti, mutta yksityiskohtien puuttuessa luonnos jää varsin abstraktille tasolle ja on vaikea ottaa kantaa siihen, kuinka tehokkaiksi esitetyt toimenpiteet käytännössä osoittautuvat. Olisi tärkeää pyrkiä vielä luonnoksessa esitettyä kunnianhimoisemmin virtaviivaistamaan lainsäädäntöä ja lisäämään massadataan kohdistuvien oikeuksien osaamista Suomessa.

Aineettomia oikeuksia koskeva sääntely

Lähtökohta massadataan ja muuhunkin tietoon kohdistuvissa oikeuksissa on se, että tietoa ei voi omistaa. Pääsääntöisesti tieto ei ole kenenkään, mutta yksittäistapauksissa jopa samaan tietoon voi kohdistua useiden toimijoiden monia erilaisia oikeuksia.¹

Massadata voi sisältää tekijänoikeuden suojaamia teoksia. Esimerkiksi EU-tuomioistuin on 'Infopaq'-tapauksessa (C-5/08) todennut, että hyvinkin lyhyet tekstikatkelmat voivat olla tekijänoikeuden suojaamia. Massadatan sisältämät valokuvat puolestaan saavat vähintään tekijänoikeuslain 49 a §:n mukaista valokuvaajan oikeuden suojaa, mutta voivat myös yltyä teostasoon ja saada tekijänoikeuden suojaa. Niinpä massadata, joka sisältää vaikkapa ihmisten keskinäistä viestittelyä, voi hyvinkin sisältää paljon yksittäisiä tekijänoikeuden suojaamia teoksia. Toisaalta on myös ajateltavissa, että massadata kokonaisuudessaan, jos se on vaikkapa järjestetty hyvin omaperäisellä ja itsenäisellä tavalla, saattaa olla tekijänoikeuden suojaama teos. Jos massadata kokonaisuudessaan ei ole teos (kuten yleensä varmaankin on tilanne), voi se silti kokonaisuudessaan saada luettelon tai tietokannan suojaa tekijänoikeuslain 49 §:n mukaan, jos siihen on investoitu merkittävästi.² Myös muut aineettomat oikeudet saattavat suojata massadatan osia. Datassa saattaa olla esimerkiksi elinkeinonharjoittajan tavaramerkkejä.

Lainsäädännössä tulisi pyrkiä teknologianeutraalisuuteen, mutta tässä ei ole aina kovin hyvin onnistuttu. Esimerkiksi jos data on kerätty radio- tai televisiolähetyksestä, sen tallentamiseen tarvitaan lähettäjäyrityksen suostumus riippumatta siitä, mitä signaali on sisältänyt (TekijäL 48 §). Sama data siis voi saada oikeudellista suojaa tai ei saa suojaa riippuen siitä, miten se on siirretty. Tämä mutkistaa massadataan kohdistuvia oikeuksia tarpeettomasti ja vaikeuttaa massadatan hyödyntämistä.

Oleellinen massadataan kohdistuva oikeus on liike- ja yrityssalaisuus (rikoslaki 30 luku, työsopimuslaki 4 §, tulossa oleva liikesalaisuusdirektiivi jne). Jos data koostuu esimerkiksi asiakas- tai tuotetiedoista tai teollisuuden internetissä (*Industrial Internet*,

¹ Pitkänen: "Sinun tietosi eivät ole sinun: rekisteröidyn oikeus hyödyntää omia henkilötietojaan", Oikeus ss 202-214, 2/2014.

² Esim. EUT C-46/02 Fixtures v. Veikkaus.

Internet of Things, IoT) kerätyistä tuotantojärjestelmien suoritustiedoista, massadata saattaa helposti sisältää yritysten salaisuuksia tai se voi jopa kokonaisuudessaan olla yrityksen salaisuus.

Tietosuoja

Henkilötietojen suoja on tärkeä osa-alue massadatan suojassa. Tietosuojalainsäädäntö koskee lähtökohtaisesti kaikkea henkilötietojen käsittelyä digitaalisessa muodossa lukuun ottamatta käsittelyä yksinomaan yksityisiin tarkoituksiin sekä rajoitetummin toimituksellisiin, taiteellisiin ja kirjallisiin tarkoituksiin. Henkilötieto tarkoittaa tunnistettavaa luonnollista henkilöä tai hänen ominaisuuksiaan tai elinolosuhteitaan kuvaavia kaikenlaisia merkintöjä. Niinpä henkilötietolainsäädännön soveltamisala on erittäin laaja ja on hyvin tavallista, että massadata sisältää myös henkilötietoja. Massadatan käsittelyyn tulee yleensä valmistautua ottamalla huomioon henkilötietolainsäädännön suunnitteluvollisuudet.

Valmisteilla oleva uusi EU:n yleinen tietosuoja-asetus on tärkeä askel yhdenmukaistettaessa eurooppalaista henkilötietojen suojaa. On toivottavaa, että se mahdollistaa kuluttajille kehittyneemmät palvelut ja paremmat mahdollisuudet kontrolloida omien henkilötietojensa käyttöä mydata-hengessä.³ Luonnoksessa valtioneuvoston periaatepäätökseksi onkin erittäin hyvin tuotu esiin juuri mydatan mahdollisuudet ja niihin panostaminen. Yleinen tietosuoja-asetus ei kuitenkaan pakota ketään toimimaan mydata-henkisesti, joten edelleen tarvitaan niin koulutusta ja lainsäädännön kehittämistä kuin muitakin mahdollistavia toimenpiteitä, jotta mydata pääsee hyödyttämään ihmisiä ja elinkeinoelämää täydellä potentiaalillaan.

Lopuksi

Kokonaisuudessaan dataan kohdistuvat oikeudet on hyvin monimutkainen ja vaikeaselkoinen ryteikkö. Tilannetta ei helpota se, että sääntely kuuluu monen eri ministeriön vastuualueelle.

³ Poikola, Kuikkaniemi, Kuittinen: ”My Data – johdatus ihmiskeskeiseen henkilötiedon hyödyntämiseen”, liikenne- ja viestintäministeriö 2014, http://www.lvm.fi/asiakirjat_ja_muut_julkaisut

Lainsäädäntöä tulisi kehittää siten, että tutkijoiden olisi helpompi käyttää data-analyysin keinoja massadatan analysoimiseksi. Tutkimuksen edellytysten kehittäminen edistäisi myös massadataan pohjautuvaa liiketoimintaa. Samoin tutkimus- ja arkistoinaistojen uudelleenkäyttöä tutkimuksessa ja opetuksessa tulisi edistää. Niiden osalta tulisi pyrkiä sopimuslisenssijärjestelmään tai jonkinlaisiin korvauksiin perustuvaan käyttöoikeusjärjestelmään. Tämä mahdollistaisi olemassa olevan tiedon hyödyntämisen ja uudelleenkäytön nykyistä tehokkaammin, mutta olisi myös edullisempi tekijöille kuin fair-use- tai muut rajoitussäännökset, jotka yleensä sallivat suojatun materiaalin käytön korvauksetta.

Lähtökohtaisesti lainsäädännön tulisi perustua mahdollisimman pitkälle yleisiin periaatteisiin ja sääntöihin ja tapauskohtaista sääntelyä tulisi välttää. Aina tämä ei ole kovin hyvin onnistunut. Esimerkiksi professori Taina Pihlajarinne Helsingin yliopistosta on kiinnittänyt huomiota tekijänoikeuslainsäädäntömme kasuistisuuteen.⁴ Etenkin massadatan kohdalla tämä myös johtaa väistämättä ongelmiin, kun sama massadata saattaa sisältää hyvin erilaisia teoksia ja tietotyyppejä, joihin siis saattaa kohdistua tarpeettoman erilaista sääntelyä. Jatkossa lainsäädäntöä tulisikin kehittää johdonmukaisempaan ja selkeämpään suuntaan eikä lisätä eri teoslajeja, teknologioita ja tilanteita koskevia erityissäännöksiä.

Helsingissä 16.2.2016

Olli Pitkänen
tutkimusjohtaja, dosentti
IPR University Center

⁴ Taina Pihlajarinteen juhlaluento 3.12.2014,
http://www.iprinfo.com/verkkolehti/kaikki_artikkelit/2015/2_2015/fi_FI/taina_pihlajarinteen_juhlaluento/